

CHU - NGỌC - CHI

M 20829

THỌ-MAI GIA-LỄ

VĂN CHẤT RÕ NAY LÒNG HIẾU HẬU
LỄ NGHI NOI CỒ Ý TIÊN HIỀN

28/14

Nhà xuất bản HƯNG - LONG

Số 38A, Đại lộ Hai Bà Trưng — Hà-Nội

TỰA

Người lái mắt đứng trong vũ-trụ.
Có làm người phải đủ cương thường.
Thánh hiền xưa đã làm gương.
Nhẽ nào mình bỏ coi thường, coi khinh,
Lẽ trời đất phân minh vẫn tiết.
Việc nhân gian phải biết lễ nghi,
Chớ coi việc đó chả chi.
Thánh hiền đã đặt vậy thì nên theo
Tang, hôn tể, các đều phải đủ.
Luật làm sao ta nhủ nhau cùng,
Nhân, nghĩa, lễ, trí, tin, trung.
Tham tường trong sách xét cùng cổ-nghi,
Quốc âm diễn đem đi truyền bá.
Lẽ văn kia chế hóa cho đời,
Tạm làm nghi thức cho người.
Nhà nào cũng có đề thời mà xem,
Ai chưa có ta nên giới thiệu.
Đề biết đường giữ điều tề gia,
Họ hàng thế thứ của ta.
Trước là hiếu lễ sau là hiếu tông,
Chớ nên bỏ hư không trẽ-nải.
Việc gì mà đạo phải thì theo,
Cứ chi giàu có khó nghèo.
Ở sao phải đạo làm nên cho người
Dầu nội ngoại chớ thời phân tự.
Giọt máu đào kia chữ phương châm,
Nôm na chép đặt mấy vần.
Phải nên ghi lấy chớ phần bỏ qua.

NAY TỰA

Nói đầu

Phàm người ta ở đời, phải nên biết hiếu thờ cha mẹ, thuận cùng anh em, họ hàng thân-tộc phải có cương thường luân-lý, xưa thánh-nhân có nói : Lễ dung hòa là quý, lại nói: Lễ phải tần tiện chớ nên xa xỉ, tang phải giản dị chớ nên cầu thả.

Ấy vậy làm người ta muốn biết lễ nghi phải trước hết xem gia lễ chớ nên bỏ qua những lời khuyên dạy của thánh hiền.

Đời xưa ai ốm đau lúc sắp lâm chung thì phải rời người có bệnh đến nhà chính-tâm, ngảnh đầu về phương đông, để được sinh-khi bảo các con cháu phải yên-tĩnh, sẽ hỏi người có đối diện gì không, rồi đặt tên hiệu cho người biết, rồi bỏ hết áo cũ đi, mặc cho người áo mới xem chân tay người cho thông-thả, lấy bông để vào lỗ mũi người, hễ bông không thấy động nữa ấy là khi tuyệt, thì lấy chiếc đĩa để ngang mồm người để đợi cái hàm; rồi đưa người xuống đất một phút lại rước người lên sai người lên chiếu hô.

PHÉP CHIÊU HỒ

Cầm cái áo của người chết ấy, tay trái cầm cổ áo, tay phải cầm vạt lưng áo, treo lên mái nhà, gọi ba tiếng ba hồn bầy vía cha dâu về với con (hoặc mẹ thì gọi ba hồn chín vía, mẹ dâu về với con) gọi xong xuống, treo áo ấy trên cửa, bây giờ trai gái mới được khóc, mà khóc rất thâm-thiết.

THIỆT HỒN BẠCH

Hễ khi người sắp tắt hơi lấy 7 vuông lụa trắng hay vải trắng, để lên lưng long người, tắt hơi rồi sẽ đem ra kết làm hồn-bạch, 1 đầu 2 tay 2 chân giống như hình người, bao giờ nhập quan hãy để ra bàn thờ.

LẬP TANG CHỦ

Dùng con cả của người chết ấy, hay là cháu đích tôn thừa trọng, lập chủ Phu thì vợ người chết, nếu chết rồi mới nên dùng vợ người chủ tang.

Cha còn mà con có tang mẹ hay vợ con, thì người cha chủ cũng được. Nghĩa là lễ thống vu tôn.

LẬP NGƯỜI HỘ LỄ

Phải chọn người bạn thân hay hàng xóm mà có biết lễ mới được. Các người nhà tang phải nghe theo người hộ lễ bảo, lại chọn 1 người giữ tiền 1 người biên lễ phúng viếng, chi tiêu việc gì đã có sở trách.

TẮM GỘI

Lúc một dục cho người chết, để sẵn một con dao nhỏ 1 vuông vải một cái lược, cái thìa 1 ít đất ở dit đồ rau, 1 nồi nước ngũ vị hương, và 1 nồi nước nóng khác, lúc tắm vẩy màn cho kín, người tang chủ vào khóc quý xuống, người hộ việc cũng quý rồi cáo từ rằng: « Nay xin tắm gội để sạch bụi trần, » Xong rồi phục xuống, đứng dậy cho ngay, cha thì con giai vào tắm; mẹ thì con gái vào tắm, nghĩa là tắm gội lấy vuông vải ấy đắp vào nước ngũ vị lau mặt lau mình cho sạch, rồi bỏ khăn ấy ra, lấy lược chải tóc người cho xống, lấy sợi vải buộc tóc cho người, rồi lấy khăn khác lau 2 tay 2 chân lại lấy giao cắt móng tay móng chân, mặc áo quần cho chỉnh, móng tay, móng chân gói lại, trên để trên dưới để dưới để vào trong quan tài, giao lược thìa và nước đem chôn đi, rồi rước người ra để lên giường.

PHẠM HÀM

Lấy ít gạo nếp sát cho sạch, ba đồng tiền mài cho sáng (giàu sang thì dùng ba ít vàng sống, 9 viên ngọc chai).

Tang chủ vào khóc, quý, người chấp sự cũng quý cáo từ rằng: « Nay xin phạm-hàm phục duy hâm nạp » cần cốc, tang chủ vào chấp sự sường: sơ phạm hàm, thì tang chủ lễ xuống, dậy đứng ngay ngắn, tang chủ vào ngồi bên tay phải, sẽ cắt phủ mặt ra, chấp sự xuống: Sơ phạm hàm, thì tang chủ lấy cái thìa súc ít gạo với 1 đồng tiền tra vào mồm bên phải.

Xương tái phạn hàm thì tra vào bên trái, xương tam phạn hàm thì tra vào giữa, ba lần như thế rồi bóp mồm người lại, phủ mặt đi như trước.

NHẬP QUAN

Kể làm con chó nghe thầy, đừng cả nể, chọn ngày mới làm, để khi người hở ra. thì là con bất hiếu, cho nên việc nhập quan liệu mà làm.

Các con vào, chấp sự xương : tự lập (đứng gần vào) cử ai (khóc cả lên) quý, chấp sự cũng quý, cáo từ rằng nay được giờ lành, xin rước nhập quan, cần cáo.

Phủ phục (lễ xuống) hưng (dậy) bình thân (đứng cho ngay) con giai bên trái, con gái bên phải, tránh ra hai bên các người giúp việc quay vào đều cầm tạ quan nâng lên đưa người vào cho êm ái các con khóc rất thảm, xem cho chính giữa quan tài, nếu có hở chỗ nào phải lấy áo cũ của người hay đồ bỏ khuyết cho đầy đủ, rồi gấp dưới lên đầu trước, trên đầu gấp sau, bên trái gấp trước bên phải gấp sau, sơn nẹp đóng lại, rước người ra giữa gian giữa nhà đầu về hướng nam, 2 bên quan tài giải cỏ đều ngồi mà khóc.

THIỆT LINH SÀNG

Đặt cữu đã yên vị, nhà rộng thì linh sàng để ở phía đông cữu, quay màn đề gối cũng như lúc sống, sớm hôm rước ra rước vào, nếu chật hẹp thì đặt linh - sàng tọa ở trước cữu, có hồn bạch để trong ý, chẳng có thì đề vào giấy, hoặc hình ảnh tùy dùng, ngoài bày tế khi các đồ thờ vong.

THỂ THIẾT LINH SÀNG

Tự lập, cử ai quán tẩy (các chấp sự ra rửa tay) thuê cân (lau tay) nghệ linh tọa tiền (bước lên gần án) qui, phần hương. (Chấp sự đốt hương) phủ phục, hưng, bình-thân châm tửu (chấp sự rót rượu) diện tửu (đề rượu lên) ai chỉ (thôi khóc) giai qui. (Các con cháu qui cả) độc cáo văn (ở bên phải chủ nhân) phủ phục, hưng bình thân, cử ai cúc cung bái (khóc lễ xuống) 2 lễ hưng, bình thân, diêm chà (pha nước) phần các văn (đốt văn) lễ tất (vái) giai gái lại vào nơi ngồi.

PHÉP VIẾT VĂN

Lúc chưa chôn thì viết là cáo vu, cố phụ (mẹ thì viết cố mẫu) mỗ quan, họ mỗ phủ quân. Đã thành phần rồi thì viết là cáo vu hiền khảo (mẹ hiền tử).

Tế cha sùng là cố tử mỗ mỗ, mẹ thì sùng là ai tử mỗ mỗ.

Nếu mẹ chết rồi sau cha chết thì sùng là cô ai tử, nghĩa là cả cha mẹ chết cả rồi. Như cha chết mẹ còn thì viết: Cô tử tên mỗ cung hiệp mẫu. Nguyễn thị Mệnh, (họ gì thì viết họ ấy). Mẹ chết cha còn thì viết: Ai tử tên mỗ cung thừa phụ mệnh (không phải viết họ)

Hoặc như cha là chủ tang, chồng tế vợ thì sùng là ai phu mỗ xuất ai tử mỗ chồng đứng trước vái con đứng sau lễ.

Ngày dỡ thì sùng là tự tử tự tôn.

VĂN THIẾT LINH SÀNG

Năm gì, ngày mấy, tháng mấy, cô tử tên gì, vì nay đặt linh sàng, kính dâng coi trầu năm rượu cáo vu cố phụ, trước chức gì, họ gì phủ quân. Vị tiền viết :

Than ôi !

Thân phụ (mẹ viết là thân mẫu) đi đâu, bỏ nơi tử lý, cây lạng gió lay; đau đớn nhẽ một phút hơi tàn, tên còn người mất; sót xa thay đôi đường chia rẽ. Thế mới biết thay đổi, cơ giới, mệnh mông trần thế, chút tình con thơ cháu dại, chỉ thấy chung phảng phất hồn mây, đèn công bẽ ái nguồn ân, gọi là thiết linh sàng một lễ, tế cho phải phép; tuân theo thói tục đặt bày, mắt cũng như còn; đau đớn rắc lòng lữ trẻ.

MINH TINH

Làm bằng vải đỏ 7 thước (thước cổ) lấy bút viết chữ phấn trắng, cạnh tre làm cán dựng, ở phía đông linh sàng.

Cha chết viết: chức tước gì, họ gì, tên thụy là gì, phủ quân chi linh cửu.

Mẹ chết viết: theo chức của cha, mỗ công chính thất, (hoặc trác thất) họ gì tên gì, nhu nhân chi linh cửu.

Viết phải đánh: quĩ, khốc, linh, thính, chớ đề phạm 4 ngày thành phục thì giai gái may đồ sẵn sàng, cha thì sỏ gấu mẹ thì vén gấu, nếu cha đã chết rồi, thì chớ mẹ cũng được sỏ gấu.

THÀNH PHỤC

Các mũ áo đồ tang đề vào cái mâm đặt trước án, người chấp sự xướng: tự lập (đứng vào) cử ai (khóc) chớ từ 6 tháng trở lên đều vào mặc đồ, mặc xong chiêu theo nơi tiết hành lễ.

NGÔI TIẾT LỄ

Tự lập, cử ai, quán tẩy (chấp sự ra rửa tay) thuế cân (khăn lau tay) nghệ hương án tiền (bước lên trước

án) phần hương (đốt hương) chấp sữ (chấp sữ rót rượu) qui diện tửu (đề rượu lên) ai chỉ (thời khóc) giai qui, độc chúc (ở bên phải chủ nhân) phủ phục (lễ xuống) hưng (dậy) bình thân (đứng cho ngay) phục vị (lui xuống) điềm trà (pha chè) cử ai cục cung bái (2 lễ) hưng bình thân, phần chúc (đốt văn) lễ tất (vái)

THÀNH PHỤC VĂN

Than ôi! cây thung (mẹ là huyền) sương phủ, núi hồ (mẹ là dĩ) mây che, làm chi độc địa hồi giờ; cha ôi! hơn một ngày không ở, đành rằng tử sinh có mệnh; cha ôi! kém một ngày không đi, dưới thêm hoè khăn lượt đôi khăn số; lũ cháu đàn con; chín khúc ruột tâm bối rối, trước linh tọa áo thâm thay áo trắng; kêu giờ vạch đất; hai hàng giọt lệ dầm đĩa, tang phục nay đã sắm đủ, kính bày thành phục lễ nghi, nhớ đức cù lao; trước linh tọa khóc than kẻ lẽ, chứng lòng lũ trẻ; tình cha con đau đớn biệt ly.

(Năm ngày tháng như lễ lối ở trên, đây chỉ là lòng văn thôi)

Những chữ cha, nếu mẹ chết thì đời là mẹ.

CHIỀU TỊCH DIỆN

Buổi sáng giậy bưng khăn lượt, các con vào qui khóc 3 tiếng, rồi quấn màn lên, người chấp sữ qui cáo từ rằng: Ngày đã sáng rồi, xin rước linh bạch ra linh tọa, rồi rước hồn bạch ra đặt vào ý, vắt màn giọn chẵn gối, buổi chiều: các con vào trước án qui khóc 3 tiếng, chấp sữ cũng qui cáo từ rằng: ngày đã đến chiều, xin rước linh bạch vào nơi nghi, phủ phục, bình thân, rồi rước hồn bạch vào đặt ở linh sàng, chẵn áo đệm buồng màn xuống, thờ như lúc sống, ba ngày như vậy.

NGHI TIẾT

Tự lập, cử ai, quán tẩy, thuế cân, nghệ hương án tiền, phần hương, chầu tử, diện tử, ai chỉ, giai qui, độc chúc, phủ phục, hưng, bình thân, phục vị điểm chầu, cử ai cúc cung bái (2 lễ) hưng bái, hưng, bình thân, phục vị, phần văn lễ tất.

VĂN TẾ

Năm.... tháng.... ngày.... cô tử.... (mẹ ai tử) vì lễ chiêu diện (tịch diện) cần sửa dầu rượu, (hoặc cô thì viết là cử soạn) mọi vật lòng thành dâng lên cố phụ (cố mẫu) phụ quân (mẹ như nhân) linh tọa rằng :

Than ôi! thân phụ (mẫu) đi đâu, cõi trần vắng mặt, sớm tối thăm nom; tìm đâu thấy giọng cười tiếng nói, ngày đêm kêu khóc; còn đâu là vật lạ miếng ngon, cha ôi (mẹ ôi) nay đã sáng rồi (tối thì đôi là tối rồi) là tuần chiêu diện (chiêu đôi là tịch diện) gọi là chay bữa nhật thường, chứng cho chút tình lữ tử

CHUNG THẤT (49 ngày và trăm ngày)

Tuần chung thất và trăm ngày, nghi tiết theo như nghi tiết ở trên chiêu tịch diện.

VĂN (lễ lối như trên)

Năm.... tháng.... ngày.... cô tử (mẹ, là ai tử) tên mỗ vì đến tuần chung thất (hay trăm ngày) kính sửa rượu rượu cỗ bàn mọi vật dâng lên cố phụ (mẫu) mỗ mỗ.... phủ quân vị tiền.

Than ôi! thân phụ (mẫu) đi đâu, vôi vàng chi mấy, giới cao có thấu, thắm thiết muôn phần thương thay!

*người đời giã mộng, hình ảnh phù vân, ngày tựa chim bay :
tiết vừa bốn chín (trăm ngày lá tắt khốc) thoi đưa thắm
thoát ; nay đã bảy tuần (trăm ngày) cây lặng gió lay,
Khóc làm sao được, lưng cơm đĩa muối, gọi chút đèn ân.*

ĐƯA ĐÁM

Đi có thứ tự, đi trước người cầm tiết mao, thứ hai đến đàn triệu (nam đề trung tín nữ đề trinh thuận) đến hương án nhà minh-khi, án thực, minh tính, linh xa, công bố tổng tang, cữu bạch mộ (màn trắng để các con cháu đi ở trong).

Cữu bấp đến thì 2 người cầm mao thuận khua bốn yết, rồi các phu công lấy 2 cái đòn để ngang trên huyệt, để đợi hạ cữu, 2 sợi dây để dồng cữu xuống từ từ.

Hiếu chủ xem thầy phân kim cẩn thận, dồng giày cho cữu xuống, người con đứng trước huyệt, vừa khóc vừa lễ 2 lễ, cữu hạ xuống rồi, các phu công cứ cách 1 thước lại nện cho kỹ, nhưng chớ làm sê quan tài.

Huyệt làm được nửa chừng thì tế hậu thổ

TẾ HẬU THỔ NGHI TIẾT

Bày về bên trái mộ, 1 người chủ sự, 2 người chấp sự, vào tế hậu thổ.

Cúc cung bái, (2 lễ) Hưng bình thân, quán tẩy (chủ sự chấp sự rửa tay) thuế cân nghệ hương án tiền, qui, thượng hương, châm tửu, loại tửu (đồ cả xuống đất) phục châm tửu, hiến tửu, Phủ phục, Hưng bình thân, thiêu khước (lui một lý) qui đọc chúc Phủ phục Hưng bình thân phục vị cúc cung bái 2 lễ Hưng bình thân Phần chúc lễ tất.

VĂN TẾ

Mỗ lĩnh... phủ... huyện... xã tế chủ tên... kinh lấy mỗ vật... cáo chung.

Hậu thổ thị chi thần vị tiền. Nay cha mỗ quan... Mỗ danh hiệu... Xa lánh cõi trần, vậy đem táng ở mỗ xứ.

Trộm nghĩ : Đất có dữ lành, sự do phúc họa, dấu rằng kết phát nhờ chung thân lực, nhưng theo ý muốn còn ở nhân mưu, đó thực thường tình, xiết bao cảm cách, nay đã mồ yên mã đẹp, lễ bạc lòng thành, trông ơn đại đức, thấu nỗi ngu tình, khiến cho vong được hợp thân, yên ấm ở nơi chín suối, phù hộ họ hàng con cháu, lâu dài an hưởng trăm năm.

ĐỀ THẦN CHỦ

Bày hương án ở trước linh tọa đằng trước đề cái bàn đặt thần chủ, bên trái bàn đề bút nghiên mực, quan đề chủ đứng ở phía đông bàn ấy, lại đặt một bàn đề lò hương bầu rượu cùng chậu nước ngũ vị, bên phải đề bản chúc, hương nén bình trà, chấp sự dẫn chủ nhân ra đứng trước bàn.

NGHI TIẾT ĐỀ CHỦ

Quan tây (quan đề chủ) thuê cân xuất chủ (người phụ thuộc mở hộp thần chủ để mộc chủ ra trên bàn) đề chủ (đề hãm trung trước, sau đề phấn diện) Phủng chủ chí linh tọa (bung chủ đặt lên) thu hồn bạch (cất hồn bạch đi) nghệ linh tọa tiền, phần hương qui châm tửu, hiến tửu, hiến soạn (dâng cỗ lên) giai qui độ: chúc (văn này không đốt đề khi làm lễ phần khốc mới đốt) Phủ phục Hưng bình thân Phục vị diêm chà cử ai cúc cung bái (4 lễ) Hưng bình thân ai chỉ, tạ chủ qua nhị bái, (đề chủ vái giã).

VĂN ĐỀ CHỦ (thể thức như trên)

Cáo vu *Hiền khảo mô mô*. (Mẹ là *Hiền tú*) vì tiền, than rằng: bóng thỏ mờ xương, chồi thung. (Mẹ là *Huyền*) đượm tuyết, gòi già độc địa; khôn đem tấc cỏ đến bồi, giọt lệ chứa chan; cam chịu thần hôn biếng nhác, Nay đã mờ yên mả đẹp; côi trần hoàn khôn thấy hình dung, mượn màu son đỏ mực đen; đề thần chủ đề ghi tên họ, thôi từ đây âm dương xa lạnh côi trần, muôn thuở tìm đâu thấy mặt, thụy hiệu rước về tử lý, trăm năm chứng giám tấc lòng.

THÀNH PHẦN NGHI THỨC

Tự lập cử ai quán tầy thuế cân phần hương cức cung bái (2 lễ) hưng bình thân châm tửu qui hiến tửu giai qui độc chúc Phủ phục hưng bái (4 lễ) hưng bình thân diêm chà phần chúc lễ tất.

VĂN TẾ THÀNH PHẦN

Năm... tháng... ngày. . cô tử... (mẹ thì ai tử) vì đã thành phần, kính dâng lễ bạc, cáo cùng *Hiền khảo*... Phủ quân (mẹ thì *hiền tú mô thị nhu nhân*) trước mộ khóc mà than rằng:

Mây che núi *Hồ* (mẹ là *Dĩ*) sót sa thay con tạo đa đoan bề thăm thành cồn; r gao ngàn nhẽ hóa cơ thay đổi, thương ôi ; kém một ngày không đi; muôn năm giấc mộng ; để âm dương chia rẽ đôi đường; hơn một ngày không ở; ba thước đào sâu ; biết bao giờ cha con lại gặp. Mừng thay sống trọn thác toàn, nay đã mờ yên mả đẹp, tuy còn, tròn đất đỏ cỏ vòng; cũng bởi gòi cho trọn hiếu, gọi là dâng nén hương dài rượu ; trước mồ xin hãy thấu tình,

Tế xong rước thần chủ (hay hồn bạch) lên xe đã rước về thì hiến chủ một người dẫn trước linh xa, trông về nhà mà khóc, các người theo sau, về đến nhà, chấp sự

1 ông đến bên linh xa qui, xướng xin rước thần chủ (nôn bạch) vào linh tọa, các hộ lễ rước vào, rồi thiết nghi lễ phản khốc, bằng không làm lễ phản khốc, thì các con vào lễ tạ 4 lễ yên vị, xong rửa chân tay sạch sẽ đợi làm lễ ngu tế.

PHẢN KHỐC NGHI TIẾT

Tự lập cử ai, ai chỉ phần hương (chấp sự) các cung bái (2 lễ) hưng bình thân, châm tửu, qui hiến tửu giai qui đọc chúc 'bên phải' Phủ phục Hưng bái (4 lễ) hưng bình thân, phần chúc, lễ tất.

VĂN TẾ (thê lệ như trước)

I han ói ! thân phụ đi đâu bỏ nơi trần thế, mồ yén má đẹp; di hài đã tìm được chốn đất lành, sống khôn chết thiêng; bài vị xin rước về nơi tủy lý, hôm mai thăm viếng chốn từ đường đâu giám trễ lòng, công đức cao dày; trên linh tọa chúng cho bạc lễ.

TẾ TỔ NGHI TIẾT

Tự vị các cung bái (2 lễ) hưng bình thân, nghê hương án tiền, qui châm tửu hiến tửu, đọc chúc, phủ phục, hưng bình thân, phục vị, các cung bái (4 lễ) hưng bình thân, phần chúc, lễ tất.

VĂN TẾ TỔ

Năm... ngày... tháng... tự tôn là... vì có ngu tế phụ thân (mẫu thân) kính đem lễ bạc... mọi vật dâng cùng hiến tổ khảo mỗ... hiến tổ tủy... tăng tổ khảo... tăng tổ tủy... cao tổ khảo... cao tổ tủy... chư tiên linh...

Vật gốc chưng giới, người do ở tổ, xét vì thân phụ (mẹ là mẫu) quyên trần, kính đặt sơ ngu lễ số, xin chư linh

g'ám cách lòng thành, hộ con cháu hưởng thêm phúc tổ, kính cập. Có dì chú bác anh em chị em, ở gần ở xa; xin cùng chiêu cố.

NGU TẾ

Làm sơ ngu xong gặp ngày nhu (ngày ất, đinh, kỷ tân, quý là ngày nhu) là tái ngu, gặp ngày cương là tam ngu (ngày giáp, bình, mậu, canh, nhâm là ngày cương) nghĩa ngu là yên, sưng thit về cái đất, khí phách còn bàng hoàng, cho nên ba lần tế để cho được yên ổn.

NGHI TIẾT TẾ NGU (tái tam cũng cùng)

Tự lập xuất chủ (mở thần chủ) cử ai, ai chỉ nghệ, quán tẩy sở, quán, tẩy, thuế cật, nghệ hương án tiền, phần hương (đứng đốt giờ ngang chán khẩn xin cha (hay mẹ) dương giáng ở thần vị) cúc cung bái (2 lễ) hưng bình thân, giáng thần (chấp sự 1 ông bưng rượu 1 ông bưng chén đều gánh vào chủ nhân đứng bên) quì (chấp sự cùng quì, chủ nhân cầm năm rót rượu) thù tửu (chủ nhân bưng rượu gờ ngang chán, mặt khẩn mõ thân ở âm lên nhập thần vị, khẩn xong rót chén rượu vào sao mao) Phủ phục, hưng bình thân, thiếu khước (lùi xuống một tý) cúc cung bái '2 lễ' hưng bình thân, phục vị, tham thần cúc cung bái (2 lễ) hưng bình thân tiến xoạn (đem cỗ) sơ hiến lễ, nghệ tửu trác tiền (ra chỗ để rượu) châm tửu nghệ linh tọa tiền (chấp sự bưng rượu tiến vào) quì (chấp sự quì đưa rượu cho chủ nhân) tế tửu, điện tửu phủ phục hưng, bình thân. sảo khước (lùi ít) quì, giai quì, độc chúc (chủ nhân bên phải, tự tắt khốc trở về thì đọc ở bên trái chủ nhân) Phủ phục, hưng bình thân, thiếu khước, cử ai (khác cả lên) ai chỉ cúc cung bái (mình chủ lễ thôi) 2 lễ. hưng, bình thân phục vị Á hiến lễ, nghệ trú trác sở, châm tửu nghệ, linh tọa tiền, quì, tế tửu, điện tửu, phủ phục, hưng bái (2 lễ)

hưng bình thân, phục vị, chung hiến, lễ, nghệ trú trác tiên, chiêm tửu, nghệ linh tọa tiên, qui tế tửu, điện tửu, Phủ phục (2 lễ) hưng, bình thân, phục vị, hựu thực (chấp sự ra rót cả ba chén) chủ nhân dĩ hạ, giai xuất (giai ngành đông gái ngành tây phải im lặng) hạp môn (bỏ màn xuống) chúc hy hâm (chấp sự đứng trước hương án dặng 3 tiếng rồi chúc hy hâm) khởi môn (mở màn) chủ nhân dĩ hạ phục cựu vị, (lại quay cả vào giữa) diêm chà, cáo lợi thành (chức sự ở trong ra bên phải chủ nhân) xương Lợi thành (chủ nhân lùi lại một chút) từ thần cử ai cúc cung bái (đều 2 lễ) hưng bình thân, ai chỉ, phần chúc nạp chủ, triệt xoan (hạ cỗ) lễ tất.

TẾ NGU VĂN (tái tam thông dùng)

Năm... tháng... ngày... cò tử.. (mẹ thì ai tử) nay vì sơ ngu tế sự (tái, tam thì đòi chữ sơ) kính sửa trầu rượu cụ soạn mọi vật dâng lên hiến khảo... mô quan thúy mô... Phủ quân (mẹ thì viết liền tữ mô công chính thất hay trặc thất, họ gì nhu nhân) trước linh tọa khóc mà than rằng :

! han ôi ! vật đời sao rời, mây bay giăng khuyết, khá trách thay tạo hóa đa đoan, chỉ đến nỗi đàn con đau đớn, nhớ cha xưa; tình nết thảo hiền, dưới nhường trên kính, ngoài làng trong họ, kẻ mến người yêu tưởng cảnh tượng đoàn viên; giới cho sống tròn tám chín mươi mười tuổi; đề đề công ba năm bú mớm; sẻ ngọt chia bùi tưởng một nhà xum họp; giới cho sống đủ ba vạn sáu nghìn ngày ; đề đề ơn chín tháng cưu mang ; đề đau mang nặng. Thương ôi ! tóc tơ chưa báo, công đức chưa đền, bỗng đâu một phút hơi tàn, âm cung xa cách muôn năm giấc mộng, chia rẽ bắc nam. đành rằng phách lạc bơ-vơ ; tàng liêm đã yên một giấc, hồn bay phảng phất ; biết đâu định số mà về. Dầu khóc vẫn than dài ; tìm đâu cho thấy, dầu tối kêu sớm gọi ; khôn nổi dò la. Thôi thì thôi ! Hơn một ngày không ở, kém một ngày không đi ; không còn

sớm tối trông nom ; khuyên dẫn lũ cháu. Sống mỗi người một nết, chết mỗi người một chứng ; không còn người ngày đêm dạy bảo ; sẵn sóc đàn con. Nay sơ ngu tế (tái tam thì đôi chữ sơ) dâng chút lòng thành, đĩa muối lưng cơm, chén canh dài rượu. Công đức cao dày ; trên linh-tọa chứng linh chay nhạt. Khóc than kê-lễ ; dưới suối vàng thỏa trí vầy vừng.

TỐT KHỐC (trăm ngày)

Sau tam ngu gặp ngày giáp, bình, mậu, canh, nhâm, là cương nhật tốt khốc, tế dùng cát lễ, nếu ai còn quản đến trăm ngày thì không được hành lễ tốt khốc, đến trăm ngày thì dùng nghi tiết « chiêu-tịch-diện » vẫn tế thì dùng vẫn trăm ngày ở trên cũng được.

NGHI TIẾT TỐT KHỐC

Tự-lập, Xuất-chủ, Cử-ai, Ai-chỉ, Giáng-thần, Nghệ-quán-tây-sở, Quán-tây, Thuế-cân, Nghệ-hương-án-tiền, Quý, Thượng-hương-thù-tử (rót cả vào sa-mao) Phủ phục, hưng, bái, hưng, bái, hưng bình thân phục-vị, tham thần cúc cung bái (4 lễ) hưng bình thân tiến soạn (chủ nhân bưng canh, vợ bưng cơm) sơ hiến lễ nghệ túc trác sở (bàn đề rượu) châm tửu, nghệ linh tọa tiền, quý tế tửu (vái) diện tửu (đề rượu lên) phủ phục, hưng, bái, (2 lễ) hưng bình thân (lùi một chút sẽ đứng) quý, giai quý (các con cháu quý) độc chúc (đọc ở bên trái chủ nhân) phủ phục hưng bình thân Cử-ai (khóc tất cả). Ai-chỉ cúc cung bái (chủ nhân 2 lễ) hưng bình thân phục vị. Á hiến lễ nghệ trú trác sở. Châm tửu nghệ linh tọa tiền, quý tế tửu, diện tửu, Phủ phục hưng bái (2 lễ) hưng bình thân (nếu đàn-bà lễ. thì lễ 4 lễ. không phải bình thân) Phục vị. Chung hiến lễ nghệ trú trác sở. Châm tửu nghệ-linh tọa tiền quý, tế tửu (vái) diện tửu, phủ phục, hưng bái (2 lễ) hưng bình thân phục vị hựu thực (rót 3 chén) chủ nhân dĩ hạ giai

xuất (giai ngảnh đông, gái ngảnh tây) Hạp môn (chấp sự
bỏ màn xuống) chúc hy hâm (chúc ngảnh hướng bắc dặng
3 tiếng rồi chúc hy hâm sau) khai môn chủ nhân dĩ hạ
phục vị (lại quay cả vào), điêm trà cáo lợi thành (chấp sự
đứng dặng tây ngảnh về dặng đông rồi xướng), Lợi
thành từ thần cử ai cục cung bái «lễ 4 lễ tất cả» hưng,
bình thân, ai chỉ. Phần chúc nạp chủ «dậy thần chủ lại»
triệt soạn lễ tất «vái rồi ra».

VĂN TẾ

*Ngày tháng thoi đưa, tới tuần tốt khốc, cây lạng gió lay
khốc làm sao được, lưng cơm đĩa muối, gọi chửi đến ơn,
cha (mẹ) từ khuất mặt, tưởng linh hồn như ở linh sàng.
Con khó có lòng, thờ lúc chết như thờ lúc sống.*

TIÊU TƯỜNG (giỗ đầu) ĐẠI TƯỜNG (giỗ đơ an)

Nghi tiết, theo như nghi tiết tốt-khốc ở trên. Chấp sự
xướng: tự lập cử ai, ai chỉ rồi các con cháu vào, giai bỏ
những vải xô khâu trước ngực, sau lưng đi, mũ thì bỏ
phụ bàn bên ngoài; gái những quần dài không được để
quét đất, áo thì bỏ những miếng ở lưng đi, xong chiều
nghi-tiết hành lễ.

Đại-tường cũng xướng như vậy, các con vào đôi áo
chàm khăn xô, chắt gậy, mũ áo đều bỏ cả, chỉ phục đồ trắng
thôi, cũng chiều nghi-tiết hành lễ.

VĂN TẾ

*Năm... tháng... ngày... Có tử... cùng cả họ, vì nay đến
ngày tiêu (đại) tường kính dâng chay nhạt, mọi lễ cáo chung
Hiền-khảo (tỷ) tiên (chức tước) họ... quý công tự... thuy...
phủ quân (mẹ thì mở công chính hay trặc thất mô quý thị
hiệu từ (riệu) mô n: u nhân) trước linh tọa khốc mà than
rằng:*

Than ôi ! Chồi thung (huyền) tuyết phủ, núi hồ (rĩ) mây che, làm chi sớm độc địa hỡi giờ; hơn một ngày không ở. Đành tử sinh có niênh ; kém một ngày không đi. Nhớ những lúc một nhà xum họp ; cha trước (mẹ) còn sau. Bông vì đâu hai ngã chia phôi ; kẻ còn người khuất. Thương ôi ! công đức chưa đền ; đau đớn nhẽ chứa chan giọt lệ. Âm cung xa cách ; Sốt sa thay bối rối ruột tằm. Tính đốt ngón tay ; kẻ tháng đã hai năm mười ba tháng, tiểu tường tế duyên, chưa khô hàng lệ ; tính ngày vừa ba trăm sáu một ngày giỗ đầu diện tế. (Đại tường thì đổi 2 câu này : tính đốt ngón tay ; đã ba năm hai mươi nhăm tháng ; là tiết đại tường, chưa khô hàng lệ ; Đã bày trăm hai mươi một ngày ; là tuần giỗ đoạn.

Chạy nhặt dăng lên ; dưới chín tuổi cha (mẹ) già chừng giám. Khóc than kẻ lẽ ; trước linh sàng con trẻ khẩn cầu. cúi xin hâm hưởng.

ĐÀM TẾ (trừ bỏ tang phục)

Sau đại tường rồi cách một tháng, là từ khi để tang đến đây tính 27 tháng, nghi tiết để tang cũng như đại tường nghi tiết, trọn ngày nào được ngày chủ-nhân mặc đồ trắng, quý khách tự tử tên gì xin đem ngày nào kính tiến đàm sự cùng tên khảo (hoặc là tử) để bỏ các đồ tang phục, khẩn xong phủ phục 2 lễ. (Nghi tiết theo trên).

VĂN TẾ

Năm.. ngày... tháng... tự tử (con thờ tự) tên... cùng cả họ vì đến tuần Đàm tế, kính sửa lễ bạc mọi thứ cáo... cùng hiến khảo (mẹ là tử) (chức trước cha) mô công tự... thụy... phủ quân (mẹ thì đổi như trên đại tường văn) vị tiền.

Than òi i thân phụ (mẫu) đi đâu, cõi trần vắng mặt, giới cao có thấu, thâm thiết trong lòng, mở mắt trông chồi thung (mẹ là huyền) lá rụng; giọt lệ chứa chan. Ngảnh đầu nom núi hồ (mẹ là dĩ) mây che; mạch sâu thôn thức. Kể từ khi cưới hạc lánh cõi trần; kể tháng đã ba năm hai sáu tháng; qua tiết đại tường. Kể từ lúc bóng câu qua cửa sổ; linh ngày vừa bày trăm tám mươi ngày; là tuần đàm tế. Thôi từ đây; tang sự hết rồi; lễ hung thành cát. Đạo con phụng sự; lòng hiếu vẫn thành. Trên linh tọa một tuần chay nhạt, dưới suối vàng cha (mẹ) hãy chứng tình.

CÁT KỶ (ngày giỗ)

Trước một ngày chủ nhân trở xuống vợ con đổi đồ mặc, vào nhà thờ rước thần chủ ra chính tẩm, nếu không có nhà thờ riêng thì vào bàn thờ mở thần chủ ra cũng được.

NGHI TIẾT

Tự lập tham thân cúc cung bái (4 lễ) hưng bình thân giáng thần (cầu thần dưới âm, rót chén rượu đổ xuống đất úp chén đậy) nghệ, quán tẩy sở, quán tẩy thuế cán, nghệ hương án tiền, qui, thượng hương tương tửu, (rót rượu vào sa mao) phủ phục, hưng bình thân bái (2 lễ) hưng bình thân phục vị, tiến soạn sơ hiến lễ nghệ tửu trú sở, chúc tửu nghệ tiên tổ vị tiền, qui tế tửu diện phủ phục hưng bình thân, qui giai qui, đọc chúc văn, phủ phục, hưng bình thân, cử ai, ai chỉ, cúc cung bái (2 lễ) hưng bình thân phục vị á hiến lễ, nghệ tửu, trú sở, châm tửu nghệ tiên tổ vị tiền qui, tế tửu, diện tửu, phủ phục, hưng, bình thân phục vị.

Chung hiến lễ nghệ tửu trú sở, châm tửu nghệ tiên tổ vị tiền, qui, tế tửu, diện tửu, phủ phục, hưng, bình thân

phục vị hựu thực (rót cả ba chén) chủ nhân dĩ hạ giai xuất, (giai ngảnh đông, gái ngảnh tây) hap môn chúc hy hãm khai môn, phục vị diêm chà cáo lợi thành, (chúc đứng về bên phải chủ nhân xương) lợi thành, từ thần cục cung bái, (4 lễ) hưng, bình thân, phần chúc, triết soạn, nạp chủ (dây thần chủ) lễ tất (vái)

VĂN TẾ

Cõi trần lâu xa vắng, tiếng tăm để từ xưa, năm tháng tự thời đũa, ngày huý nay đã đến, công đức đã nhớ mền, thương xót biết bao người, lễ bạc kính dâng rồi, lòng thành xin xét tới, kính mời cao tăng tổ khảo, cao tăng tổ tỷ, thúc bá đệ huynh, cô di tỷ muội

Kính thỉnh bản gia đông chủ, tư mệnh táo phủ thần quân, đồng lai cách thực, thượng hưởng.

CẢI TÁNG (cất mả)

(Nghỉ tiết theo như nghỉ tiết sơ ngu ở trên) con vì cha mẹ, vợ vì chồng, lúc cải táng đều mặc đồ đồ dễ tang (khăn áo trắng) đất có năm điều không hay, cho nên mới cải táng.

- 1— Mả vô cơ sụt thành đường.
- 2— Mả cỏ khô héo chết.
- 3— Trong nhà có dâm loạn, phong thanh mất.
- 4— Trai gái hóa điên cuồng, hình hại hỏa tai chết chóc.
- 5— Người mất của mất, sinh ra kiện tụng nhau mãi.

Bởi thế cho nên phải cải táng tìm chỗ yên đất, trước 1 ngày chủ nhân vào từ đường khẩn, xin đến ngày nào khai mộ, trước lễ thần hậu thổ đã, lại cáo ở trước mộ xong, rồi mới được khai phần.

Lại có 3 diêm hay không nên cải táng :

- 1— Thấy có con rắn sống ở mả, hay khi vật gì.

2— Thấy tơ hồng quấn quýt ở áo quan.

3— Thấy nước ở trong như sữa mà hơi ấm, hay có khí như sương mù, trong huyết khô ráo không có kiến-nước, như thế 3 điều ấy thì chớ nên cải táng nữa.

Cải táng xong ở ngay trước mộ làm lễ ngu tế cũng được, thế là theo giản dị.

VĂN TẾ AN TÁNG

Than ôi ! cha (mẹ) bỏ cõi trần, tiếng tăm còn lại, sự cửa nhà xưa vẫn được yên, ngôi mồ mả vẫn còn chưa hợp, nay tìm đất tốt ; xin rời sang yên ổn năm xương, tâm sửa lễ nghi ; xin chứng lấy tiền thành một chút, từ nay được chỗ ; cầu hồn phách tạm yên, không ngại về sau cháu, con vui vẻ, cần cáo.

TANG PHỤC

Tang phục có 5 hạng theo đó mà đề tang :

1— Quần áo sô gấu là đồ đề tang cha mẹ, áo sô khăn sô ba năm, vợ đề tang chồng cũng thế, nhưng còn cha mẹ chồng sống thì không được sô gấu mà vẫn đề 3 năm.

Lại như con đề tang mẹ mà cha còn sống, thì cũng không được sô gấu.

2— Cơ phục là đề tang một năm.

3— Cửu công là đề tang chín tháng.

4— Tiều công là đề tang năm tháng.

5— Ty ma là đề tang ba tháng.

TANG CAO, TẮNG, TỔ

1— Đề tang cao-tổ phụ mẫu : là ông hay bà sinh ra ông cụ mình, thì đề 3 tháng áo vén gấu.

2— tang tắng-tổ phụ mẫu : Là ông bà sinh ra ông mình, thì áo vén gấu đề 5 tháng.

Nếu cha hay ông mình chết rồi, thì mình là người thừa trọng phải áo sớ gấu để 3 năm.

3— Tang tăng tổ bá thúc phụ mẫu: là ông bà cụ họ anh em ruột với ông cụ ấy, thì để tang điều 3 tháng.

4— Tang tăng tổ cô: là bà cụ họ chị em ruột với ông ấy thì 3 tháng, đã đi lấy chồng thì thôi.

5— Tổ phụ mẫu: Là ông bà sinh ra cha mình, thì áo vén gấu tang một năm, không có gậy, nếu cha đã mất trước, thì mình là đích tôn thừa trọng, phải áo sớ gấu mũ gậy trong ba năm (thay cho bố)

6— Tổ bá thúc phụ mẫu: là ông bác bà bác, ông chú bà thím, mấy bà cô, là anh em ruột với ông ấy, đều 5 tháng, bà cô đã xuất giá thì giáng 3 tháng thôi.

7— Bá thúc phụ mẫu họ: Cùng cô họ: Là ông bà họ anh em con chú con bác, mấy ông ấy điều 3 tháng, tộc tổ cô đã xuất giá thì thôi.

TANG PHỤC CHA MẸ

1.— Tang cha sinh ra mình, thì khăn áo sớ gấu để 3 năm, gậy dùng tre.

Mẹ sinh ra mình thì vén gấu 3 năm dùng gậy bằng gỗ vòng.

Như cha đã mất trước rồi, thì tang mẹ cũng được mặc sớ gấu.

2.— Đồng cư kế phụ: là cha ghê, như mình có cùng ở chung mấy thì tang 1 năm, nếu trước có ở cùng, sau mình lại về thì tang 3 tháng. Bằng trước chỉ sau mình không cùng ở mấy, thì là bất đồng cư kế phụ thì không tang.

3.— Tông kế mẫu giá phụ: là cha mất đi mà kế mẫu lại đi lấy chồng khác, mình có theo kế mẫu ở cùng cha ấy, thì tang cha ấy 1 năm, nếu chẳng ở cùng thì không tang.

4.— Địch mẫu; kế mẫu; dưỡng mẫu; thì áo vén gấu, hay sỏ gấu 3 năm, nếu kế mẫu phải chia rẽ thì không tang.

5.— Từ mẫu: là mẹ sinh ra đã mất, mình còn tấm bé, cha lại khiến vợ hay vợ hầu khác nuôi lấy làm con, ấy gọi là từ mẫu, thì tang áo vén gấu hay sỏ gấu 3 năm. Bằng cha chẳng khiến nuôi, có ở cùng thì phục 5 tháng.

6.— Giá mẫu; xuất mẫu: là mẹ sinh ra hoặc cha chết mà đi lấy chồng khác, cùng phải cha rẽ, 2 mẹ ấy cùng thứ mẫu thì đều tang 1 năm.

7.— Vợ lẽ cha cùng nàng hầu cha, thì tang 3 tháng.

8.— Nhũ mẫu là vú cho bú mớm thì tang 3 tháng.

9.— Con thứ tang mẹ đẻ ra mình là con thứ, mẹ sinh ra mình lại là vợ lẽ cha, thì áo vén gấu tang 3 năm.

10.— Bá thúc Phụ mẫu mấy cô: là tang bác giai bác gái với chủ thím, cùng cô là anh em chị em ruột với cha thì đều 1 năm. Cô đã lấy chồng thì 9 tháng.

11.— Đường bá thúc Phụ mẫu cùng Đường cô: là bác giai bác gái chủ thím họ, cùng cô họ, đó là anh em chị em con chú con bác với cha, thì đều 5 tháng, như cô đã lấy chồng thì 3 tháng.

12.— Tộc bá-thúc Phụ mẫu cùng cô: là chủ thím, bác giai gái, cô họ, đó là anh em chị em cháu chú cháu bác với cha, đều 3 tháng, cô đi lấy chồng thì thôi.

TANG PHỤC BẦY VAI

1.— Vợ: thì tang 1 năm có gậy, nếu cha mẹ còn sống thì không gậy.

2.— Vợ lẽ hay nàng hầu: hoặc có con hay không con cũng đều 3 tháng.

3.— Anh em chị em ruột: thì đều 1 năm, chị dâu em dâu thì 9 tháng, chị em đã đi lấy chồng thì 9 tháng, như chị em đi lấy chồng mà chồng chết hay chồng rẫy trở về, con lại không có thì lại tang 1 năm.

4.— Anh em chị em, con chú con bác ruột, thì 9 tháng, vợ anh em ấy thì 5 tháng, chị em ấy đã đi lấy chồng thì 5 tháng.

5.— Anh em chị em họ 4 đời: thì 5 tháng, chị dâu em dâu ấy có 3 tháng, chị em đã đi lấy chồng thì 3 tháng.

6.— Anh em chị em họ 5 đời: thì 3 tháng, vợ anh em ấy cùng chị em đã xuất giá thì thôi.

7.— Anh em chị em cùng mẹ khác cha: thì 5 tháng, vợ anh em ấy không tang. Đến đời con cũng không tang.

TANG VỀ HÀNG CON

1.— Con cả, con thứ: đều tang 1 năm không gầy. nàng dâu cả cũng 1 năm, dâu thứ thì 9 tháng, dù con nào đi làm con nuôi nhà người, thì tang cũng thế.

2.— Con gái: tang 1 năm, đã xuất giá thì 9 tháng, như xuất giá mà phải chồng rẫy, hay chồng chết, con không có thì lại tang 1 năm.

3.— Con rể: thì đều tang 3 tháng.

4.— Cháu giai họ: là con của anh em thì một năm, vợ cháu giai ấy thì chín tháng, dù cháu nào có đi làm con nuôi nhà người, thì 9 tháng, vợ rỏ thì 5 tháng, cháu gái cũng 1 năm, đã xuất giá thì 9 tháng.

5.— Cháu giai gái nhà chú bác, thì đều năm tháng, vợ nó thì 3 tháng, cháu gái đã xuất giá cũng 3 tháng.

6.— Chắt giai gái ông chú bác thì 3 tháng, vợ chắt ấy cùng chắt gái đã xuất giá thì đều thôi.

TANG VỀ HÀNG CHÁU

1.— Cháu gái đích-tôn thì một năm, vợ cháu gái ấy thì 5 tháng.

2.— Các cháu gái gái thứ: thì đều chín tháng, vợ các cháu thứ thì 3 tháng; cháu gái đã xuất giá thì 5 tháng.

3.— Cháu gái gái nhà anh em: thì 5 tháng, vợ nó cùng người cháu gái đã xuất giá thì có 3 tháng.

4.— Cháu gái gái nhà anh em chú bác thì 3 tháng, vợ nó cùng đưa cháu gái đã xuất giá thì đều không tang.

TANG CHÁU TẶNG

Đưa chắt vốn cháu gái mình sinh ra thì 3 tháng, vợ nó cùng đưa chắt gái đã xuất giá thì đều không tang.

TANG CHÁU HUYỀN

Là đưa chắt từ đại mà chắt sinh ra đời thì chỉ có 3 tháng, vợ nó cùng đưa chắt gái đã xuất giá thì thôi.

TANG NGƯỜI TÔNG THUỘC

Tông nhân thì trong ngũ phục không có, nhưng cha nhà tông tử còn để 3 tháng, vợ thì đã hết tang, hai tông tử thì trông giữ từ đường, thừa tự tổ tiên, vậy phục tang mẹ cùng vợ người tông nhân ấy đều 3 tháng, để trọng tông thống.

TAM MẸ

1.— Đích - mẫu: vợ cả bố, các con vợ lẽ gọi là Đích mẫu.

2.— Kê-mẫu: là khi còn nhỏ mẹ chết, cha lấy vợ khác, nuôi nấng mình thì gọi là kê mẫu.

3.— Từ-mẫu: là mẹ chết còn tấm bé, cha sai người vợ lẽ nuôi mình bú mớm gọi Từ-mẫu.

4.— Dưỡng mẫu: Là cha mẹ nghèo cho mình để người khác nuôi nấng, gọi là Dưỡng mẫu.

5.— Xuất mẫu: Là mẹ mình cha rẫy ra gọi là xuất mẫu.

6.— Giá mẫu: Là mẹ đẻ mình khi cha chết mẹ ấy lại đi lấy chồng khác, gọi là giá mẫu.

7.— Thứ mẫu: Là mẹ sinh ra mình, nhưng là vợ lẽ cha, thì gọi là thứ mẫu.

8.— Nhũ mẫu: Là mẹ vú cho mình bú mớm từ khi còn tấm bé, gọi là nhũ mẫu.

TANG CÁC CON CHỒNG

1.— Đích mẫu, kê mẫu, từ mẫu, tang các con chồng và dâu cả, thì đều một năm, dâu thứ chín tháng. Kê mẫu lại đi lấy chồng mà con chồng có theo ở, thì tang con ấy một năm. Người con ấy báo tang lại kê mẫu ấy cũng 1 năm con ấy tang anh em chị em của kê mẫu cũng 5 tháng.

2.— Giá mẫu, xuất mẫu, tang con đẻ mình 1 năm như con gái đã xuất giá thì 9 tháng, mà con gái ấy cũng báo tang mình chín tháng. Còn cha sau là chồng của giá mẫu, xuất mẫu ấy đều không tang.

3.— Thứ mẫu: Tang con mình cùng con chồng đều 1 năm thôi.

TANG HỌ NGOẠI (họ nhà mẹ)

1.— Tang ông bà sinh ra mẹ, cùng anh em chị em ruột với mẹ, tục gọi là cậu hay là dì, già, thì tang đều 5 tháng

vợ cậu chồng di thì không tang, nên có cùng ở một nhà thì vợ cậu chồng di mình để tang 3 tháng.

2.— Ông bà sinh ra dich-mẫu, cùng anh em chị em ruột với dich mẫu, thì 5 tháng.

3.— Anh em chị em con cô con cậu ruột : cùng đôi con di ruột : thì tang ba tháng.

4.— Cậu tang cháu gái con nhà chị em ruột, đều 5 tháng, không cứ đã đi lấy chồng, mà tang vợ cháu gái thì có ba tháng.

5.— Con của con gái mình và vợ cháu mình đều 3 tháng không cứ đã đi lấy chồng.

VỢ ĐỂ TANG HỌ NHÀ CHỒNG

1.— Cụ kỵ ông, cụ kỵ bà đều 3 tháng, còn như chú, bác cùng cô của kỵ đều không tang.

2.— Ông bà chồng thì để tang 9 tháng.

3.— Anh em chị em ruột với ông chồng thì để tang ba tháng, bà cô ấy xuất giá thì thôi.

4.— Ông bà sinh ra mẹ chồng thì 3 tháng.

5.— Cha mẹ sinh ra chồng, thì áo quần sổ gấu 3 năm, dù chồng có đi làm con nuôi nhà người, thì tang theo như chồng.

6.— Bác gái bác gái chú thím cùng anh em ruột với cha chồng thì 9 tháng, cô là chị em ruột với cha chồng thì 5 tháng.

7.— Ông bác bà bác, ông chú bà thím họ, cùng bà cô họ thì tang ba tháng. Cô ấy đã xuất giá thì thôi.

8.— Vợ chớ chồng cũng quần áo sổ gấu 3 năm.

9.— Anh em chị em ruột với chồng cùng vợ của anh em đều 5 tháng.

10.— Vợ chồng cùng chị em của con nhà chú bác thì 3 tháng. Nếu chị em đã xuất giá thì thôi.

11.— Thứ mẫu đề tang vợ lẽ cha chồng, cùng nàng hầu cha chồng, đều 1 năm.

12.— Con đề cùng các con chồng mấy con dâu cả của chồng đều một năm, còn các dâu thứ mấy con gái đã xuất giá đều có chín tháng, nếu người con gái ấy bị chồng rầy hay chống chết, con lại chưa có, thì lại đề một năm.

13.— Anh em giai gái nhà anh em ruột của chồng thì 1 năm, vợ nó hay cháu gái đã xuất giá thì 9 tháng.

14.— Cháu chú cháu bác thì 5 tháng, vợ nó cùng đưa cháu gái đã đi lấy chồng thì ba tháng.

15.— Cháu giai cháu gái của con nhà chú bác thì 3 tháng, vợ nó cùng đưa gái ấy đã xuất giá thì thôi.

16.— Cháu giai cháu gái thì chín tháng, vợ nó thì ba tháng cháu gái đã xuất giá thì 5 tháng.

17.— Chắt chít gái giai đều 3 tháng, vợ nó cùng gái đã xuất giá thì thôi.

18.— Cậu chồng cùng gì chồng đều 3 tháng.

(Trở lên là tang họ nhà chồng, nếu bị chồng đã rầy thì ơn-nghĩa ấy cắt đứt, chẳng phải tang chi nữa).

CHỒNG ĐỀ TANG NHÀ VỢ

Chồng thì đề tang cha mẹ vợ 1 năm, còn đều không hết, vợ chết lấy vợ khác cũng vậy.

NÀNG HẦU ĐỀ TANG BÊN CHỒNG

1.— Cha mẹ sinh ra chồng thì một năm.

2.— Chồng : quần áo sỏ gấu 3 năm, đề vợ cả chồng thì một năm

3.— Tang các con chồng cùng con mình đều 1 năm.

4.— Tang cha mẹ sinh ra mình thì một năm, con các họ hàng bàng thân đều không ta .g.

GÁI XUẤT GIÁ TANG HỌ MÌNH

1.— Cụ kỵ, ông bà, để tang theo như anh em giai thế nào mình cũng thế.

3.— Anh em chị em ruột với ông thì 3 tháng, bà cô đã lấy chồng thì thôi.

3.— Cha mẹ sinh ra mình thì quần áo vén gấu tang 1 năm.

4.— Bác giai bá: gái chủ thím cùng cô là ruột với cha thì chín tháng.

5.— Anh em con chú con bác với cha thì đều 3 tháng cố ấy đã xuất giá thì thôi.

6.— Anh em chị em ruột thì đều chín tháng, chị dâu thì 5 tháng, duy trưởng nam thì một năm (cha đã chết rồi).

7.— Anh em chị em con chú con bác thì 5 tháng, vợ thì thôi, như chị em đã đi xuất giá thì 3 tháng.

8.— Con nhà anh em gọi là cô ruột thì 9 tháng, vợ nó cùng gái đã xuất giá thì 5 tháng.

9.— Cháu chú cháu bác thì 3 tháng, vợ nó cùng gái đã xuất giá thì thôi.

10.— Con nhà chị em gái nó gọi là dì thì ba tháng.

Xét trong lễ có nói rằng: Con gái đã xuất giá thì các tang có giáng, xong đi lấy chồng, hoặc phải chồng rầy bỏ, hoặc chồng chết con lại chẳng có, lại trở về nhà, cũng như chưa lấy chồng, tang chẳng có giáng.

Như đương để tang cha mẹ chưa được một năm mà chồng rầy bỏ thì phải tang cha mẹ 3 năm, hoặc để tang cha mẹ được 1 năm đã trừ phục đoạn, thì chẳng được để lại 3 năm, dù phải chồng rầy trước, sau mới để tang cha mẹ chưa đủ 1 năm, mà chồng

mới gọi về thì chẳng nên về vội, phải nên để trọn 3 năm, ngoài đám tất sẽ về.

TRU'ỜNG PHỤC CÓ BA

- 1 — trưởng trường : từ 16 tuổi đến 19 tuổi
- 2 — trung trường : từ 12 — — 15 —
- 3 — hạ trường : từ 8 — — 10 —

(Đều lấy thứ tự giáng một bậc)

Vi dụ : gái đã lấy vợ, gái đã lấy chồng, dầu còn trẻ cũng không thể gọi là trưởng được, như vốn mình phải tang 1 năm, trưởng trường giáng xuống 9 tháng, trung trường giáng xuống 7 tháng, hạ trường giáng xuống 5 tháng.

Như vốn tang 9 tháng, trưởng trường giáng 7 tháng, trung trường giáng 5 tháng, hạ trường giáng 3 tháng, khác đều như thế mà suy.

TANG BÊN CHA MẸ NUÔI

1 — Ky bên cha nuôi thì 3 tháng, cụ bên cha nuôi thì 5 tháng, ông bà bên cha nuôi thì 1 năm.

2 — cha mẹ nuôi thì áo bằng gấu hoặc sỏ gấu 3 năm có cá gậy.

3 — từ ông bà trở lên nếu mình thừa trọng cũng sỏ gấu 3 năm.

4 — ông bà sinh ra mẹ nuôi thì 5 tháng, còn thì đều không có cả.

TANG HỌ NHÀ MÌNH

(Đã làm con nuôi người để tang bên họ mình)

1 — ông bà sinh ra cha thì 9 tháng.

2 — cha mẹ sinh ra mình thì 1 năm có gậy.

3— Bác gái, bác gái, chú thím và cô là anh em chị em ruột với cha, thì đều 9 tháng. Cô đã xuất giá thì 5 tháng.

4 — Anh em, chị em ruột thì 9 tháng, chị dâu, em dâu thì 3 tháng, chị em đã xuất giá thì 5 tháng.

5 — Ông bà sinh ra mẹ thì 3 tháng.

ANH EM BẠN

Anh em bạn trong ngũ luân cũng là một, đã là bầu bạn cùng nhau thì 3 tháng.

THẦY GIẶY KHÔNG TANG

Ông Trình Tử có nói : thầy không đặt lễ để tang, nên lấy tình hoặc hậu hoặc bạc, tùy việc to nhỏ mà sử, như ông Nhan-Uyên ông Mãn-tử-Khiêm ở với Đức Khổng-Tử dầu để đồ sỗ gấu ba năm cũng được, đó là người làm cho mình nên người thì cũng coi như cha; song nghĩa có sâu nông, duy sùng kỳ tình đến như các nghề nghiệp đều có thầy dạy cả; há rứt khải mà chế tang.

TRONG TANG GẶP TRONG TANG

Đang có tang cha chưa xong, không may lại bị đến mẹ, thì ngay lúc trừ tang cha, mặc đồ trừ tang làm lễ đại-tường; làm xong, thì mặc đồ để tang mẹ.

Bằng mẹ chết mà chưa chôn, lại bị vào nhị tường của cha, thì không được mặc đồ tường phục; đang có tang mẹ mà bị tang cha cũng thế, mặc đồ trừ phục mà sau lại gặp tang, đó là tang trước có trọn, (tường là cát lễ, lễ chưa chôn là hung, tuần tốt khốc mới tạm là cát, có quần đó cũng không được mặc đồ tường phục, chớ nên đương lúc hung mà làm cát lễ.)

TRỌNG TANG GẶP KHINH TANG

Đang có tang cha mẹ mà gặp phải tang anh em, đầu 3 tháng là khinh tang; cũng nên đến mà khóc; đến lúc thành phục, thì mặc áo tang mà khóc, đến mồng một đầu tháng đặt bàn thờ mà khóc, xong rồi lại phải mặc đồ tang cha mẹ. Nếu trừ trọng tang mà khinh tang chưa trừ thì lại phải mặc đồ khinh tang cho hết ngày tang kia.

Còn như người đi xa xứ khác, biết tin thì khóc ngay ở đó. Đến hôm sau vào buổi sớm, mặc ngay đồ tang người mới chết, chưa thành phục thì ngày sau lập bàn thờ nhà khác mà khóc, khóc xong lại phải mặc đồ trọng tang.

TANG VỢ CON GẶP TANG ANH EM.

Đang có tang vợ con mà gặp phải tang anh em, đầu 3 tháng là nhẹ, cũng nên đi thăm, còn các việc khác cứ đó mà suy.

12 HÀNH KHIÊN VƯƠNG HIỆU

12 quan đương niên, mỗi năm một ông cai ai. Có việc lễ quan đương niên thì cứ xem năm gì thì quân ấy mà lễ, không phải nhờ thầy mới hiểu.

Năm **Tý**: Chu vương hành khiên, thiên ôn hành binh chi thần, Lý tào phán quan.

— **Sửu** : Triệu vương hành khiên, tam thập lục thương hành binh chi thần, khúc tào phán quan.

— **Dần** : Ngụy vương hành khiên, mộc tinh chi thần, Tiêu tào phán quan.

— **Mão** : Trịnh vương hành khiên, thạch tinh chi thần, Liễu tào phán quan.

— **Thìn** : Sở vương hành khiển, hỏa tinh chi, thần Biều tào phán quan.

— **Ty** : Ngô vương hành khiển, thiên hao chi thần Hứa tào phán quan.

— **Ngọ** : Tần vương hành khiển, thiên hao chi thần, Nhân tào phán quan.

— **Mùi** : Tống vương hành khiển, ngũ đạo chi thần, Lâm tào phán quan.

— **Thân** : Tề vương hành khiển, ngũ miếu chi thần Tống tào phán quan.

— **Dậu** : Lô vương hành khiển, ngũ nhạc chi thần, Cự tào phán quan.

— **Tuất** : Việt vương hành khiển, thiên bá chi thần thành tào phán quan.

— **Hợi** : Lưu vương hành khiển, ngũ ô chi thần, Nguyễn tào phán quan.

LỄ CƯỚI XIN

Người ta trong lễ từ đề tang trong một năm trở lên, hễ cứ táng đi rồi có thể cưới xin được, nghĩa là người ta trai gái đâu có tang từ 9 tháng, 5 tháng hay 3 tháng, tang dần chửa hết, song đã chôn rồi, thì đều cưới xin được cả, duy có người tang 9 tháng thì chớ nên làm chủ hôn đó thôi. Phạm chủ hôn thì tô phụ (ông) hay cha anh cũng kẻ gia trưởng, như kẻ tôn tử thì người trưởng tộc làm chủ hôn.

VĂN TẾ TỜ HỒNG

*Năm.... tháng.... ngày.... phủ.... huyện.... tổng.... xã.... tên....
vì có việc hôn sự lấy vợ ở xã.... họ .. làm vợ, nay lễ cưới đã
thành, kính dâng lễ vật, cáo chưng*

Ty hồng nguyệt lão thiên tiên, vị tiên. Giây đỏ buộc chân; bởi việc đời ai cũng thế, tơ hồng xe chỉ; tự nhiên duyên đã định rồi, xưa có đi luân, nay theo lẽ nghĩa, nhận cá đi về; bởi môi lái nhưng mà tự mẹ h. Uyên ương đôi lứa; hợp vợ chồng do tự quyết giờ. Cầu ô lão bốc, lòn, kiên xin bày.

Lễ bạc lòng thành, cúi xin chứng giám, trăm năm ứng mộng hung bi, một sáng hộ cho phúc tội, cần cộc.

VĂN KHẤN THỔ CÔNG (dùng gì cũng được)

Duy quý mỗ niên (1) tháng... ngày... tín chủ Vũ-văn-Mỗ (2) nay có việc (3) kính dâng lễ bạc, Trước bàn thờ xin đức bản-gia Đông-thù tư-mệnh, táo-phủ thần quân.

Chứng giám cho rằng: Hôm nay ngày giỗ tổ tiên (4) gọi chút kính dâng lễ vật, xin ngài soi-xét lòng thành, phù hộ cả nhà thịnh vượng, trăm năm hương-lửa phụng thờ, tác dạ kính thành sau trước, cần cộc.

VĂN 23 THÁNG CHẠP

Hai mươi ba tháng chạp tục gọi là chạp ông công lên châu giới, hôm ấy Các chư thần triều thiên, tâu việc thiện ác của người ta. Vậy hôm đó ta cúng ông công để ngài che đậy cho tội, mà độ cho phúc, hoặc có người đặt mũ ngựa (hay mua cá chép làm ngựa).

---

(1) — Năm gì thì khấn năm ấy, những chỗ chấm chấm là hoặc tháng mấy ngày mấy thì khấn ngày tháng ấy.

(2) — Tên là gì thì khấn họ và tên.

(3) — Có việc gì, hoặc giỗ hoặc tết, hoặc mừng 1 hay 15

(4) — Có giỗ tổ tiên, hay tết Thượng nguyên, Trung nguyên, Hạ nguyên hay việc gì thì đổi đi mà khấn. (từ đây rõ xuống lễ lạy xem trên mà st y).

VĂN KHAN.

Năm.... tháng.... ngày.... chủ tên.... vì ngày chiều thiên, kính dâng vàng mã cỗ bàn bạc lễ, cúi xin đức bản-gia Đông-trì tư mệnh Táo phủ thần quân chứng giám, ngày tháng thời đưa, năm vừa háng chạp, các tội lỗi đầu năm chi cuối; xin ngài chàm chước il nhiều, Trong cửa nhà từ trẻ đến già; xin ngài hộ phù mạnh khỏe, cần cốc.

VĂN KHẤN GIỖ CHA MẸ

Năm.... tháng.... ngày.... con nối tên.... vì nay ngày kỵ, lễ bạc lòng thành, kính dâng hiến khảo (mẹ là hiền tử) phủ quân (mẹ là nhu nhan) trước bàn thờ rằng: Công sinh thành như núi thái sơn, ngày huý kỵ xin dâng lễ vật, xin-linh hồn chứng giám, hộ con cháu bình yên. cần cốc.

KHẤN TỔ TIÊN

Năm.... tháng.... ngày.... cháu kể tự tên.... vì có việc.... xin đem lễ bạc, dãi chút lòng thành, nén hương dài rượu, đĩa muối lưng canh, trước thờ khấn vái, xin bầu tiên linh, hộ cho con cháu, mọi sự yên lành. cần cốc.
Kính mời Thổ-công Táo-quá đồng lai cách cảm.

KHẤN VỢ (giỗ hay việc gì cũng được)

Năm.... tháng.... ngày.... ái phụ là.... hôm nay ngày (1) gọi chút sót thương, nhớ đến nội - trợ mỗ trước bàn thờ than rằng: tình nghĩa vợ chồng, âm dương xa cách, từ khi khuất mặt cõi trần, những tưởng chút lòng ân ái, đã dần dần sấm ký tử qui, vẫn nhớ nhời ăn tiếng nói, năm qua ngày tháng, việc cúng hôm nay, linh hồn có thiêng, thấu tình một chút, hộ chồng con mạnh khỏe. luôn luôn, coi nhà cửa bình yên mãi mãi, hâm hưởng.

---

(1) Nên nhớ các chỗ chấm chấm tùy mà thay đổi.

Kính mời cha mẹ, tổ tiên, thổ công, táo quân đồng sai cảm cách.

KHẨN TIẾT THÁNG BA

Ngày mồng 3 tháng ba là tiết hàn thực (bánh trôi) của nhà Hán thương Giới-tử Thôi, nên hôm ấy cấm lửa làm bánh trôi để ăn. Nay ta vẫn tảo cúng tổ tiên gọi là tết mồng 3 tháng 3. Có nơi thì thanh minh tảo mộ vào ngày ấy là tùy tục.

VĂN KHẨN

Năm.... tháng.... ngày.... phủ.... huyện.... xã.... họ.... tên.... vì đến tiết hàn thực, kính dâng lễ mọn, cùng tiên tổ cha mẹ mô mô chư linh tọa. Tiết nay hàn thực, mồng ba tháng ba, theo tục nước nhà, vẫn ăn tiệc lạnh, (1) cỗ bàn chay tịnh, thành kính dâng lên, kính lạy tổ tiên, cô gi cha mẹ, ông bà chú bác, táo quân thổ công, bạc lễ thanh tâm, cúi xin hâm hưởng, cần cốc.

THÁNG NĂM

Tục lệ mồng 5 tháng 5 là tiết Đoan-ngọ, tục ta thường hay mua hoa quả, hoặc rượu nếp ấu gọi là chiết sâu bọ, rồi làm cỗ bàn cúng cha mẹ tổ tiên.

VĂN KHẨN

Năm.... tháng.... ngày.... tự tử tên.... họ.... vì nay tiết đoan ngọ kính dâng lễ bạc cùng tiên tổ mô mô chư linh tọa. Rằng: năm vừa được nửa, tiết đến đoan dương, gọi chút lệ thường, hoa hương chay nhạt, ông bà chú bác cha mẹ cô dì, chứng chút lễ nghi, hộ cho con cháu, cần cốc.

---

(1) - Nếu thanh minh tảo mộ thì đổi đọc là : thanh minh tảo mộ

RAM THÁNG RIÊNG

Tục nói : Lễ cả năm không bằng rằm tháng riêng, cho nên hôm ấy các nhà đi lễ đi bái, các đền các chùa, đề cầu cả năm được bình yên phát tài.

VĂN KHẤN

Năm... tháng... ngày... tin chủ họ... tên... ở về xa... tổng... huyện... tỉnh... cùng cả nhà, nay nhân ngày xuân - kính dâng nhang hoa bạc lễ - tiên thánh (1) vị tiên.

Dù lòng thương xót, ra đức từ bi, soi xét lễ nghi, hộ cho mạnh khỏe, đầu năm chi giữa, tám tiết bốn mùa, của cải xung chu, ăn mặc không thiếu, tai tình có chiếu, chễ biến trừ cho, mọi sự không lo, cả nhà vui vẻ, ơn nhờ đức huệ, cúi lạy tôn thần, (2) cần cộc.

TẾT NGUYÊN ĐÁN

Là tết hết năm sang đầu năm và đầu xuân, tục thường cúng cha mẹ tổ tiên 3 ngày đến ngày thứ tư là ngày tiễn các cụ hóa vàng, nhà nào cũng cúng cấp tổ tiên.

VĂN KHẤN (cả 3 ngày)

Năm... ngày... tháng... con thừa tự tên... họ... cùng cả nhà, vì nay tết nguyên đán (2) kính dâng lễ bạc cụ soạn mọi vật, cáo cùng tổ tiên cha mẹ... mô mô trước rằng : năm cũ đã qua rồi, bước sang năm mới, lễ bạc dâng lên, lòng thành thấm tới, con cháu vui mừng, rước mời ông vải, cơm rượu nhạt chay, đề lên khấn vái, các cụ các vong, mện lòng thân ái, hộ cho cửa nhà, phúc bền mãi mãi, cần cộc.

(1) — Nếu cúng tổ tiên, hay táo vương, hay chư phật thì đổi khấn thế này.

(2) Cũng chư trên đôi đôi mà khấn.

THÁNG BẢY (cúng tổ tiên)

Ngày hôm rằm là ngày vong nhân được xá tội để về cùng con cháu, cho nên ta thường cúng cấp hoặc đốt quần áo cho cha mẹ tổ tiên, thì mới nhận được.

VĂN KHẤN

Năm... tháng... ngày... thừa tự tên... họ... từ nay là tiết thượng nguyên, vậy con cháu kính dâng lễ bạc cáo, cùng tổ tiên trước linh tọa rằng:

Tiết vừa tháng bảy, là lễ vong nhân, con cháu âm thầm nhớ mong tổ, nay dâng một cỗ, con khỏ có lòng, kính thỉnh các vong, cùng về hâm hương, con nay là trưởng, gọi chùi lòng thờ nh, cúng các tiên linh, hộ cho con cháu, cần cõc.

RẪM THÁNG TÁM

Tự là tết trẻ con, nào đốt đèn, sư tử, các bánh trái hoa quả, để bày trông giăng, nhưng ở nhà quê các nhà đều làm cỗ bàn để cúng tổ tiên một thể.

VĂN KHẤN (thể lệ như trên)

Năm qua tháng lại, tới tiết trung thu, con trẻ vui mừng; đều nô nức rước đèn sư tử. Cỗ bàn cúng vui, cũng gọi là chay nhạt kính dâng, tổ tiên xét nỗi bạc tình, nhà cửa hộ cho phúc lộc, dấu rằng tết của trẻ em, song cũng mời cùng cha mẹ, thấu cho lòng trẻ, xét tới tình ngu lễ rằng không đủ, kính ắp có dư, cúi xin hâm hương, để lại phúc cho. Cẩn cáo.

CHỨNG

Đã có bản:

SAM TRẠNG TRÌNH